

МОДЕЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена вивченню проблем сталого розвитку суспільства. В роботі визначено характерні риси теорії сталого розвитку. Принципами, на яких будується сталий розвиток, є гармонізація співіснування людини і природи, забезпечення потреб нинішнього покоління і створення умов забезпечення потреб майбутніх поколінь, відповідальність держави і суспільства за сталий розвиток. Виявлено трирівневу структуру політико-трансформаційних процесів при реалізації стратегії сталого розвитку.

***Ключові слова:** суспільство, глобалізація, політична трансформація, теорія сталого розвитку, концепція.*

Постановка проблеми дослідження. Кожна політична епоха має свою осьову проблему, що виражає основне протиріччя. І якщо для другої половини ХХ століття було характерне протистояння двох світових систем, то осьовою проблемою початку третього тисячоліття стає взаємодія цивілізацій в процесі глобалізації світового соціуму. Цей процес характеризується неминучою переоцінкою фундаментальних підстав людського буття, переглядом технократичного ставлення до людини і місця її існування, визнанням необхідності переходу світової спільноти на шлях сталого розвитку.

Парадоксальне поєднання «ультрарозвиненості» і «надвідсталості» у світовій спільноті привело до критики класичних теорій політичної модернізації і схем лінійного прогресу, актуалізувавши роботу з їхнього переосмислення, створення еволюційних моделей соціально-політичних трансформацій. В той же час ця діяльність спрямована на вироблення практичних орієнтирів, реалізацію політичних стратегій глобального розвитку, що відповідають вимогам нового тисячоліття.

Актуальність теми дослідження. Складні і суперечливі політичні процеси, що відбуваються в сучасній Україні і світі в цілому,

ставлять перед дослідниками ряд завдань, пов'язаних з осмисленням нових реалій, моделюванням і прогнозуванням наслідків глобальних трансформацій, з їхнім впливом на механізми, темпи, спрямованість національно-державного будівництва і на створення інтеграційної концепції політичної трансформації України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика забезпечення сталого розвитку висвітлюється в численних працях закордонних та вітчизняних вчених. В Україні проблематикою сталого розвитку займаються такі дослідники як С. Артюх, С. Дорогунцов, Л. Ємельяненко, З. Згуровський, Н. Караєва, Р. Корпан, Т. Коцко, С. Краснокутський, В. Онікієнко, О. Попов, О. Ральчук, І. Терон.

У роботах російських вчених Ю. П. Селіверстова, К. Л. Кондратьєва, Е. Н. Хохрінної, С. Б. Лаврова, Н. Т. Агафонова, Г. В. Сдасюк проблема сталого розвитку розглядається з позицій природних наук, але при цьому приділяється особлива увага її соціально-екологічним і політичним аспектам.

У зарубіжній літературі аналіз теорії і політики стійкого розвитку представлений в таких роботах, як дослідження Дж. Брауна, Г. Далі, У. Лафферті, Д. Медоуза, Д. Пірагеса, Д. Пірсу, М. Редкліфта, К. Сейджа, К. Тернера, Дж. Янга й інших дослідників.

У світовій науці сформовано понятійно-категоріальний апарат сталого розвитку, розроблено методологію вимірювання сталого розвитку та інші фундаментальні надбання. Проте значна кількість наукових праць у цьому напрямку характеризує модель сталого розвитку на рівні країни, виключаючи структуру засад сталого розвитку на різних рівнях глобальної системи.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження генези феномену сталого розвитку та здійснення на цій основі структуризації засад сталого розвитку крізь призму системної парадигми.

Основний матеріал дослідження. Концепція «сталого розвитку» є розвитком вчення В.Вернадського про ноосферу. Теорія і практика засвідчили, що на межі століть вчення про ноосферу виявилось необхідною платформою для напрацювання триєдиної концепції сталого еколого-соціально-економічного розвитку. Узагальнення цієї концепції були зроблені всесвітніми самітами ООН за участі понад 180 країн світу, багатьох міжнародних організацій та провідних учених у 1992 році в Ріо-де-Жанейро та у 2002 році в Йоханесбургу. Таким чином, нова концепція системно поєднала три головні компоненти сталого розвитку суспільства: економічну, природоохоронну і соціальну.

Появу терміна «сталий розвиток» (англ. sustainable development) пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брундланд, яка сформулювала його у звіті «Наше спільне майбутнє», що був підготовлений для ООН і опублікований у 1987 р. Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку [1]. Сталий розвиток (sustainable development) — у формулюванні ООН, — це розвиток суспільства, що дозволяє задовольняти потреби нинішнього покоління, не наносячи при цьому шкоди можливостям майбутніх поколінь для задоволення їхніх власних потреб [4]. Діяльність цієї дослідної групи із самого початку перебувало у фокусі уваги світової громадськості, оскільки вона була створена за рішенням Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, якій і представила результати свого проекту. Високий авторитет цієї комісії був підтверджений і зробленими нею важливими науковими висновками.

Генезис теорій сталого розвитку сходить до перших світових моделей 1970-х років, зокрема до популярних теорій «межі зростання» (the limits of growth) і «стале зростання» (sustainable growth). Творці проектів глобального розвитку дійшли висновку, що здійснення політики «сталого зростання» нерозривно пов'язане з формуванням «сталого суспільства» (sustainable society). Основні уявлення про такий соціальний устрій були вперше викладені Л. Брауном в його роботі «Побудова сталого суспільства» 1981 р.

Зазначені концепції «сталості» наче акумулювали в собі накопичений до кінця 1980-х років досвід глобального прогнозування. На відміну від багатьох попередніх проектів, в них зроблено акцент не на конструюванні абстрактних стратегій і схем, а на пошуку передусім принципів світового розвитку, на основі яких могли б робитися спільні міжнародні дії. Ці принципи вибиралися з урахуванням загальнолюдської проблематики із залученням авторитетних експертів і громадськості різних країн.

Визначення фундаментальних принципів сучасного і перспективного світового розвитку вимагало поєднання різних методологічних підходів і рівнів теоретичного осмислення цієї проблеми. Усе це до певної міри виявилось властивим аналізованій концепції.

По-перше, при формуванні ідей «сталості» мало місце звернення до історичного підходу. Він проявився передусім в урахуванні і вивченні криз і катастроф, що відбувалися в результаті діяльності людини.

По-друге, концепціям «сталості» вже на ранній стадії їхнього формування була властива футурологічна спрямованість. Своєрідне

переплетення пошукових і нормативних прогнозів сприяло створенню проєктів, в яких робився особливий акцент на пророцтві можливих наслідків їхнього здійснення для світового розвитку.

По-третє, концепції «сталого розвитку» виявилася властива евристична спрямованість, яка проявила себе на двох рівнях. На першому зв'язок аналізованої теорії з процесом пізнання природи і суспільства мав опосередкований характер. На другому рівні відбувається безпосереднє висунення нових теоретичних положень і практичних рекомендацій. Передусім це стосується загальних питань, таких як вироблення невідомих раніше альтернатив сучасному шляху еволюції цивілізації і уявлень про світ в цілому.

По-четверте, концепції «сталого розвитку» з моменту свого формування стали набувати міждисциплінарного характеру. Увесь комплекс проблем «стійкого розвитку» досліджується на основі методології системного аналізу.

По-п'яте, в концепції «сталого розвитку», в порівнянні з багатьма іншими глобалістсько-футурологічними теоріями, виявився суттєвий політологічний аспект. Причому разом із суто теоретичними питаннями йде підготовка матеріалів, які могли б принести користь особам, що займаються практичною політикою [3; 11].

Свій морально-політичний і правовий статус фундаментальної концепції сучасного світу принципи сталого розвитку отримали в 1992 році на конференції ООН з довкілля і розвитку в Ріо-де-Жанейро, де були присутніми делегації урядів 179 держав світу, а також численні міжнародні і неурядові організації. Там були визначені глобальні проблеми сталого розвитку, прийнятий і схвалений усіма учасниками програмний документ «Порядок денний – XXI», що містить рекомендації керівникам усіх країн світу розробити для своїх територій стратегічні програми стійкого розвитку [9]. Цілями таких програм за задумом організаторів конференції в Ріо-де-Жанейро мають стати соціально спрямований економічний розвиток, охорона ресурсної бази і довкілля для майбутнього відповідних країн і планети в цілому. Генеральна Асамблея ООН заснувала в 1992 році Комісію зі сталого розвитку, за підсумками роботи якої згодом були прийняті важливі рішення. На 11-й сесії ООН у м. Нью-Йорк в 2003р. було прийнято тематичну програму заходів для забезпечення сталого розвитку на період до 2017 року, яка базується на дворічних «циклах виконання» окремих завдань. В 1996 році Комісією були опубліковані індикатори сталого розвитку, за допомогою яких держави зможуть визначити рівень свого розвитку і приступити до поетапного

вирішення проблем, що перешкоджають переходу до сталого розвитку.

В процесі впровадження цієї концепції спостерігається трирівнева структура політичної трансформації щодо встановлення нових орієнтирів і умов для всього світового співтовариства, окремих держав та міст.

Перший — глобальний рівень проявляється, на наш погляд, у формуванні міжнародного режиму сталого розвитку. Як відомо, під міжнародним режимом сучасна наука розуміє набір взаємних очікувань, правил, планів, організаційних і фінансових настанов, прийнятих групою держав [7]. Перехід до сталого розвитку — це глобальний процес, в якому кожна країна має скоординувати з усім світовим співтовариством заходи, вжиті у напрямку реалізації цілей і принципів нової цивілізаційної моделі. У довгостроковому плані успішне вирішення завдання сталого розвитку буде залежати від нових підходів, що приведуть до зміни звичної практики на всіх рівнях як офіційного, так і приватного життя суспільства. В даний час тільки в рамках ООН розроблено універсальний механізм узгодження рішень держав, що входять до ООН, який має бути використаним для переходу до сталого розвитку.

Другий структурний рівень впровадження стратегії сталого розвитку становить державний рівень. Основу сталого розвитку на національному рівні становить: продумана екологічна, соціальна й економічна політика, демократичні інститути, що відповідають потребам людей, правопорядок, заходи для боротьби з корупцією, вирішення гендерного питання і створення сприятливих умов для інвестицій. Реалізація цих завдань можлива, на наш погляд, шляхом політичної трансформації в межах держави. В результаті глобалізації зовнішні фактори мають вирішальне значення у визначенні успіху національних зусиль країн, що розвиваються. Розрив між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, вказує на необхідність динамічних та сприятливих міжнародних економічних умов, що забезпечують міжнародне співробітництво, особливо в галузі фінансів, передачі технологій, заборгованості і торгівлі, а також повну і активну участь країн, що розвиваються, у процесі прийняття рішень на глобальному рівні, що є необхідним для збереження і розвитку імпульсу глобального прогресу в напрямку до сталого розвитку.

Третій рівень реалізації концепції сталого розвитку має впроваджуватися на рівні міст, тобто на локальному рівні. Згідно з ідеями і принципами, викладеними у рішеннях конференції ООН з охорони навколишнього середовища та розвитку, кожна держава має

розробляти власну програму дій, зважаючи на власні тенденції в соціальній, економічній, політичній та ін. сферах. На наш погляд, оптимальним рівнем реалізації ідеї сталого розвитку є муніципальний рівень, й саме на цьому рівні спостерігаються процеси формування локальних режимів, що передбачають тристороннє партнерство громадськості, міської влади та бізнесу у вирішенні та впровадженні взаємовигідних проєктів розвитку міст.

На Європейській конференції із сталого розвитку великих і малих міст в Аалборзі (Ольберзі), Данія, 27 травня 1994 року була прийнята «Хартія міст Європи за сталий розвиток (Ольборгська хартія)». У тому ж році в Манчестері (Великобританія) відбувся другий Всесвітній саміт з проблематики «Міста і сталий розвиток». На саміті обговорювалися напрями сталого розвитку міст у зв'язку з проблемами транспорту, подолання бідності, завданнями охорони здоров'я, зайнятстю, споживанням, фінансами і розподілом ресурсів. Ряд великих міст і регіонів представили розроблені ними власні «Програми сталого розвитку». Наслідком уваги світової спільноти до цієї проблематики стала поява спеціальної програми «Сталий розвиток міст», підтриманий центром ООН за населеними пунктами ХАБИТАТ. У цій програмі беруть участь багато міст світу.

За визначенням ООН, «стійке місто є містом, в якому досягнення в громадському, економічному, і фізичному розвитку постійні. Стийке місто постійно забезпечене природними копалинами, від яких залежить стійкий розвиток. Стийке місто підтримує тривалу безпеку мешканців, у тому числі і від природних катастроф» [8]. На думку світової спільноти, стійкий розвиток міста забезпечує його населенню безпеку і високу якість життя при збереженні природного середовища, ресурсів і екологічної рівноваги усєї економічної і громадської діяльності городян.

Таким чином, забезпечення сталого розвитку окремого міста, держави, глобального суспільства в цілому супроводжується створенням таких умов існування, що сприяли б наближенню глобальної системи до соціальної, економічної та екологічної стабільності на всіх рівнях її існування.

Література

1. Брундланд Г. Наше спільне майбутнє: Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку [Текст] / Гру Харлем Брундланд // Оксфорд : Оксфорд Юніверсіті Пресс, 1987. — 38 с.

2. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку ; пер. з англ. / Г. Дейлі. — Ін-т сталого розвитку. — К. : Інтелсфера, 2002. — 312 с.
3. Дорогунцов С. Сталий розвиток — цивілізаційний діалог природи і культури / С. Дорогунцов, О. Ральчук // Вісн. НАН України. — 2001. — № 10. — С. 17.
4. Згуровський М. З. Сталий розвиток у глобальному і регіональному вимірах : Аналіз за даними 2005 р. [Текст] / М. З. Згуровський // НАН України. Ін-т приклад. систем. аналізу (ІПСА). — К. : Політехніка НТУУ «КПІ», 2006. — 83 с.
5. Наше общее будущее : Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР) ; [пер. с англ.]. — М. : Прогресс, 1989. — 376 с.
6. Онікієнко В. В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / В. В. Онікієнко, Л. М. Ємельяненко, І. В. Терон ; [за ред. В. В. Онікієнка]. — К. : РВПС України НАН України, 2006. — 480 с.
7. Петровский В. Е. Роль политико-дипломатических средств в обеспечении Евразийской безопасности / В. Е. Петровский // Безопасность в Европе: новые вызовы и проблемы: Сборник научных трудов. — М. : МГИМО(У) МИД РФ, 2004. — С. 78–105.
8. Саммит ООН, Йоханнесбург, 2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум. : http://revolution.allbest.ru/ecology/00005994_1.html.
9. Саммит ООН, Рио-де-Жанейро, 1992 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум. : http://www.ihst.ru/biosphere/terminal/Lokal_%20povestki.htm.
10. Сталий розвиток: еколого-економічна оптимізація територіально-виробничих систем [Текст] / Н. В. Караєва, Р. В. Корпан, Т. А. Коцко та ін. ; [заг. ред. І. В. Недіна]. — Суми : Унів. кн., 2008. — 383 с.
11. Що таке сталий розвиток [Електронний ресурс] / О. Л. Попов, С. Г. Краснокутський, С. В. Артюх. — Режим доступу до ст. : http://ngo.donetsk.ua/uploads/files/text16_1.pdf.

Статья посвящена изучению проблем устойчивого развития общества. В работе определены характерные черты теории устойчивого развития. Принципами, на которых строится устойчивое развитие являются гармонизация сосуществования человека и природы, обеспечение потребностей нынешнего поколения и создание условий обеспечения потребностей будущих поколений, ответственность государства и общества за устойчивое развитие. Обнаружена трехуровневая структура политико-трансформационных процессов при реализации стратегии устойчивого развития.

Ключевые слова: *общество, глобализация, политическая трансформация, теория устойчивого развития, концепция.*

The article is sanctified to the study of problems of steady development of society. The personal touches of theory of steady development are in-process certain. By principles, on that steady development is built there is harmonization of coexistence of man and nature, providing of necessities of present generation and conditioning of providing of necessities of future generations, responsibility of the state and society for steady development. Found out the three-level structure of political transformation processes during realization of strategy of steady development.

Key words: *society, globalization, political transformation, theory of steady development, conception.*

Мазур Оксана Геннадіївна — доцент кафедри політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, кандидат політичних наук.

Рецензент: проф. Щедрова Г. П.